

9. СТАТИСТИКА

УДК 311.1.:331.552.4(100)

Бабєєва О.В.

аспірантка кафедри статистики,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Стаття присвячена науковому обґрунтуванню та визначенню чинників, що впливають на стан і розвиток трудового потенціалу України з метою реалізації інноваційної стратегії розвитку країни. Доведена необхідність статистичного вивчення ключових факторів впливу на чисельність трудового потенціалу України та його структуру. Поділено чинники впливу на екзогенні та ендогенні. Виокремлено чинники, що відносяться до екзогенних та ендогенних. Окреслено заходи щодо підвищення ефективності використання трудового потенціалу України.

Ключові слова: трудовий потенціал населення, чинники впливу, екзогенні чинники, ендогенні чинники, глобалізація, міжнародний поділ праці.

Постановка проблеми. Одним із головних факторів побудови конкурентоспроможної економіки та досягнення суспільно-економічного комфорту для кожного громадянина є трудовий потенціал держави. Однак сучасний його стан розвитку, на жаль, змушує констатувати переважання негативних тенденцій, що проявляються у скороченні кількісних та руйнації якісних характеристик трудового потенціалу.

Трудовий потенціал є не лише важливою складовою ресурсного потенціалу кожної галузі, регіону, країни загалом, а й основою продуктивних сил. Вивчення та наукове обґрунтування ключових чинників, які впливають на його стан і розвиток, невід'ємно пов'язано з дослідженнями ринку праці, що є найважливішим елементом ринкової економіки.

В умовах становлення економічних відносин особливого значення набуває проблема формування та використання трудового потенціалу, оскільки він справляє вагомий вплив на зростання виробництва, стабільність та конкурентоспроможність підприємства, території, регіону, економіки країни загалом. Разом з тим стан трудового потенціалу багато в чому залежить від дії різних чинників або умов його відтворення, які необхідно аналізувати, систематизувати й урахувати при реалізації програм у сфері розвитку трудового потенціалу та соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку та використання трудового потенціалу ніколи не втрачало своєї актуальності й перебувало в центрі уваги багатьох учених. Вагомий внесок у дослідження проблем

використання трудового потенціалу та його складових внесли і вносять такі відомі науковці, як З. Бараник, О. Бендасюк, Д. Богиня, О. Бугуцький, Б. Генкін, М. Голдін, В. Дієсперов, М. Долішній, С. Дуда, В. Злупко, О. Котляр, Г. Купалова, В. Лишиленко, Є. Лібанова, І. Манцуров, П. Саблук, К. Якуба та ін. Незважаючи на вагомість для теорії і практики отриманих результатів, залишаються недостатньо висвітленими чинники, що впливають на стан та розвиток трудового потенціалу.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні теоретичний і практичних аспектів дослідження чинників впливу на стан та розвиток трудового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудовий потенціал – це існуюча сьогодні та передбачувана в майбутньому сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психофізіологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальний рівні, соціально-етнічний менталітет тощо) здатні та мають намір здійснювати трудову діяльність.

Чинники впливу на розвиток трудового потенціалу можна поділити на екзогенні та ендогенні. У свою чергу, фактори екзогенного та ендогенного характеру поділяються на стимулюючі (+) та стримуючі (-) розвиток трудового потенціалу в цілому. Деякі фактори за різних умов можуть проявляти свій стимулюючий (за сприятливих умов) та стримуючий (за несприятливих умов) характер. Прояв чинника, стимулюючого або стримуючого, впливає на процес розвитку трудового потенціалу. Чинник може мати більший прояв або стимулюючого, або стримуючого характеру.

Екзогенні чинники впливу на розвиток трудового потенціалу – це зовнішні чинники, які мають прямий вплив на результат розвитку трудового потенціалу. До екзогенних чинників впливу необхідно віднести наступні:

1. Глобалізація (міжнародний поділ праці; міграція капіталу, людських та виробничих ресурсів; стандартизація законодавства).
2. Світова конкуренція між країнами.
3. Світове співробітництво між країнами.
4. Політична ситуація в світі.
5. Світова економічна ситуація.

Більшість з чинників екзогенного характеру певною мірою можна вважати похідними від процесу глобалізації, адже значення процесу глобалізації складно переоцінити для умов розвитку сучасного суспільства. Проте існують чинники, які самі вплинули на процес глобалізації і продовжують впливати (світова економічна ситуація, розвиток науки та техніки, потреба в ринках збуту та інші).

Одним із чинників впливу на розвиток трудового потенціалу є глобалізація та похідні від неї процеси: міжнародний поділ праці, міграційні процеси, стандартизацію законодавства та зближення культур різних країн світу.

Міжнародний поділ праці, що проявляється у спеціалізації країн на виробництві певних видів товарів та наданні певного виду послуг, вимагає нового підходу і до розвитку трудового потенціалу різних держав, у тому числі і нашої країни, особливо через дію освітньої складової розвитку трудового потенціалу.

Залежно від умов спеціалізації країни на виробництві певних видів товарів або наданні послуг, виникає потреба у підготовці працівників відповідних професій та кваліфікацій, які матимуть необхідні знання, навички, компетенції для розвитку відповідних галузей виробництва, за умови стратегічного їх значення для економіки держави.

Ендогенні чинники впливу на розвиток трудового потенціалу – це внутрішні чинники, що безпосередньо впливають стан та розвиток трудового потенціалу: демографічні, соціально-економічні, медичні, освітні, ринку праці та інноваційні.

Розглядаючи ендогенні чинники впливу на освітню складову розвитку трудового потенціалу, виокремлено ті, що, на нашу думку, є найбільш формуючими та впливовими. Серед ендогенних чинників на особливу увагу заслуговують демографічні.

Демографічні чинники – одні з визначальних для стабільного й безпечного розвитку держави. Вони безпосередньо впливають на формування і відтворення трудового потенціалу.

До демографічних чинників, що впливають на розвиток і відтворення трудового потенціалу, можна віднести наступні групи: відтворення населення (рівень народжуваності, смертності, дитячої смертності, статеві-вікова структура населення, очікувана та реальна тривалість життя населення, кількість зареєстрованих шлюбів та розлучень); стан здоров'я (захворюваність населення, кількість вперше зареєстрованих захворювань, розповсюдженість та швидкість розповсюдження захворювань, рівень інвалідизації, наявність хронічних захворювань, суб'єктивна оцінка стану здоров'я); відтворення ресурсів праці (демографічне навантаження, тривалість трудового життя, кількість хворих на професійні захворювання, травмованих, чисельність загиблих на виробництві); міграційні процеси (кількість громадян, що приймають участь у міграційних процесах, міграційна мобільність населення, готовність до переїзду, показники міграційного приросту, ефективності міграції).

З вищеперелічених демографічних чинників можна виділити ті, які сприяють його формуванню (стимулятори) та ті, що є перешкодою його формуванню (дестимулятори) (рис. 2).

До стимуляторів відносяться чисельність населення, чисельність молоді вікової групи, чисельність

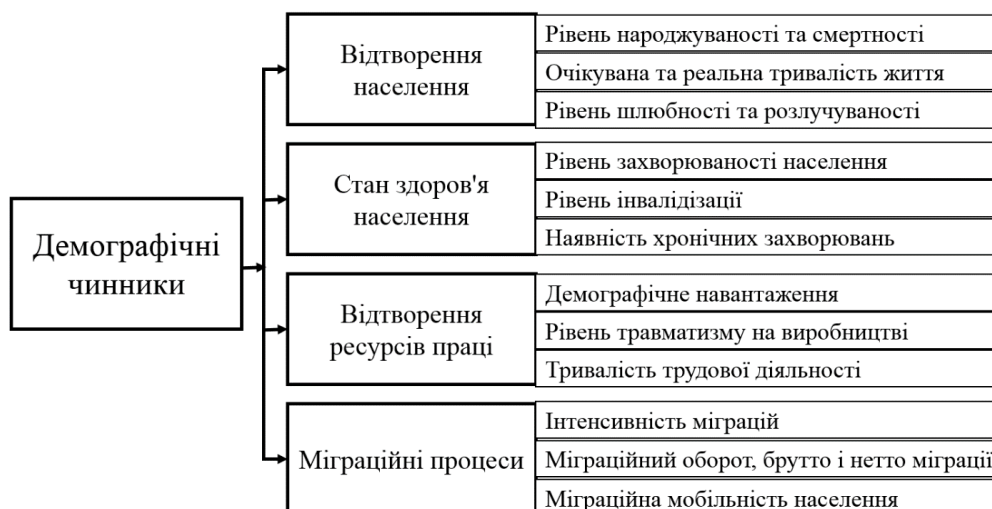

Рис. 1. Основні демографічні чинники, що впливають на відтворення трудового потенціалу

Джерело: узагальнено автором за даними [1; 2]

Рис. 2. Розподіл демографічних чинників, що впливають на відтворення трудового потенціалу

Джерело: узагальнено автором за даними [1; 2]

працездатної групи населення, рівень народжуваності, рівень шлюбності, коефіцієнт міграційного прибуття, а такі показники як чисельність старшої вікової групи, демографічне навантаження, рівень травматизму на виробництві, рівень дитячої смертності, рівень розлучуваності, коефіцієнт міграційного вибуття, рівень інвалідизації відносяться до дестимуляторів.

Несприятлива демографічна ситуація, яка останніми роками спостерігається в нашій країні, негативно впливає на стан та розвиток трудового потенціалу. Ускладнюють демографічну ситуацію й еміграційні процеси, коли частина економічно активного населення залишає (інколи назавжди) країну, не маючи змоги реалізувати свій потенціал. Така тенденція, відома як «відтік мізків», останніми роками почала набирати обертів. Причини здебільшого в багатьох випадках однакові: бажання мати гідний заробіток, щоб забезпечити себе та свою родину [1, с. 57].

Міграційні процеси викликають безліч проблем для країни, яка втрачає свої найкращі кадри та інтелектуальний потенціал, що ще більше вимагає посиленої підготовки кваліфікованих та компетентних кадрів для власної країни та створення сприятливих умов для того, щоб ці працівники залишалися.

За результатами соціологічного дослідження компанії Gallup, емігрувати закордон бажає 21% українців, а це кожний п'ятий, що є досить тривожним показником [1, с. 83]. Дослідження Світового Банку назвали Україну п'ятою у списку країн з найбільшою кількістю емігрантів. За роки незалежності країну покинули 7,7 мільйони осіб. Міністерство закордонних справ зазначило перелік країн, куди найчастіше легально емігрують українці: Німеччина, Італія, Росія, Чехія, Іспанія, США, Португалія, Данія, Канада, а в останні роки набирають популярності й країни із високими соціальними стандартами життя, такі як Австралія та Нова Зеландія [2, с. 69].

Втрачаючи частину трудового потенціалу, країна втрачає й інтелектуальний потенціал фахівців в сфері ІТ та комп'ютерних технологій, програмістів, інженерів у різних галузях (аерокосмічній, автомобілебудуванні тощо), працівників у галузі сільського господарства, фахівців в галузі цивільного будівництва, лікарів та медсестер, які затребувані на ринку праці закордоном.

До проблем демографічного характеру належать також низька очікувана тривалість життя і погіршення стану здоров'я громадян. За останніми даними, Україна займає 150 місце серед країн світу за показником очікуваної тривалості життя при народженні. Загальна очікувана тривалість життя при народженні – 68,25 роки, чоловіча –

62,37, жіноча – 74,5 [3]. Саме тому, досліджуючи чинники розвитку трудового потенціалу, слід звертати увагу на важливість демографічних чинників та пошук шляхів вирішення несприятливих тенденцій розвитку країни.

До соціально-економічних чинників відносять: фізичний обсяг ВРП, уведення в дію нових основних засобів, знос основних засобів, інвестиції в основний капітал, інвестиції в основний капітал у житлове будівництво, середньомісячна заробітна плата, доходи та витрати населення, забезпеченість населення приватними легковими автомобілями тощо.

Економічна ситуація в країні безпосередньо впливає на розвиток трудового потенціалу. На жаль, останні роки не демонструють помітного розвитку вітчизняної економіки.

Глибока економічна криза особливо проявилась у спаді виробництва, зростанні безробіття, зниженні рівня життя населення, погіршенні стану здоров'я громадян тощо. Кризові явища в українській економіці відбуваються під впливом світової економічної та фінансової криз, що змушує політиків, вчених та практиків шукати нові дієві шляхи та методи вирішення цих проблем.

До медичних чинників відносять медичні: лікарі усіх спеціальностей, медичного персоналу, лікарняні ліжка, ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, захворюваність на активний туберкульоз, потерпілі від виробничого травматизму, загиблі від виробничого травматизму, інваліди тощо.

Детальніше зупинимось на проблемі здоров'я населення, як важливого показника, що характеризує якість трудового потенціалу. Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя. Показниками здоров'я є середня тривалість життя, величина часу тимчасової втрати працездатності.

До передумов та чинників зміцнення здоров'я населення та індивіда належать:

- заняття фізичною культурою та спортом;
- лікувально-профілактичні заходи;
- здоровий спосіб життя та раціональне харчування;
- зменшення стресових ситуацій і конфліктів у колективі та в сім'ї.

Більшість із цих складників здорового способу життя людини прямо чи опосередковано залежать від матеріального забезпечення, тобто від доходів людини. За даними Світового банку третина громадян України опинилась за межею бідності, то значна кількість населення не може себе забезпечити найнеобхіднішим набором продуктів харчування.

Якщо процес тотального зубожіння населення триватиме і далі, то через 10-20 років трудовий потенціал знизиться не лише за кількістю, а буде втрачати свою якість, а нове покоління виросте кволим і непрацездатним.

До освітніх чинників відносять: студенти ВНЗ III-IV рівнів акредитації; знос основних засобів у сфері освіти; оновлення основних засобів освіти; випускники, які отримали направлення на роботу; викладачі; особи з науковим ступенем у структурі викладацького складу ВНЗ III-IV рівнів акредитації; загальний книжковий фонд тощо.

В умовах глобалізації та становлення економіки знань пріоритетним є ефективне використання трудового потенціалу. Наявність сформованого трудового потенціалу забезпечує країні отримання значних конкурентних переваг. Водночас трудовий потенціал потребує постійного розвитку шляхом покращення його якісних характеристик, у першу чергу, за рахунок освіти та професійної підготовки. Активізація освітньої складової розвитку трудового потенціалу в сучасних умовах потребує не лише нестандартних новітніх підходів, а й теоретично обґрунтованих та практично підкріплених засобів реалізації.

До чинників ринку праці та зайнятості відносять: економічну активність та зайнятість, участь у неформальному секторі економіки країни, навантаження на одне вільне робоче місце, прийом та вибуття працівників, втрати робочого часу, працююча молодь, працюючі пенсіонери; витрати на професійне навчання тощо.

Структурні зрушення на ринку праці обумовлені трансформацією суспільних і економічних відносин в сучасному глобалізованому світі. Посилення конкуренції, розвиток економіки знань, інформаційних технологій, зміни в змісті і формах праці потребують оновлення системи регулювання ринку праці.

Для України також актуальними є внутрішні чинники соціально-економічної нестабільності, пов'язані із посиленням соціальної напруги в суспільстві на фоні зниження рівня життя, погіршенням умов зайнятості, територіальними та професійно-кваліфікаційними диспропорціями між попитом та пропозицією на ринку праці, загостренням ситуації на локальних ринках праці.

На реалізацію трудового потенціалу в процесі трудової діяльності впливає такий чинник як оплата праці. Заробітна плата є основним (і часто єдиним) джерелом доходів найманих працівників, основою матеріального добробуту їх сімей, ефективним засобом мотивації працівників. В сучасних економічних умовах в Україні знизилась основна функція заробітної плати, що передусім виражається в таких показниках, як питома вага заробітної плати у валовому національному продукті (ВВП), рівень номінальної та реальної зарплати, структура зарплати. Доцільним є в умовах сьогодення вирішувати проблему ефективної мотивації до праці, зосередивши увагу саме на матеріальному чиннику. На реалізацію трудового потенціалу впливають і умови праці.

До інноваційних чинників відносять: інноваційна активність підприємств; витрати на інновації; підприємства, які впроваджують інновації; підприємства, які реалізовували інноваційну продукцію; винахідницька активність тощо.

Ситуацію в національній інноваційній сфері сьогодні характеризують різного роду кризові явища: енергетична залежність, забруднення навколишнього середовища, наявність застарілих матеріало- та енергомістких основних фондів тощо. Швидко втрачаються можливості для розвитку наукових досліджень, оперативного впровадження їх результатів у практику для реагування на світові науково-технологічні досягнення та ефективного використання їх у національних інтересах. В умовах розбудови економіки інноваційного типу, ускладнення технологічних процесів у галузях національної економіки, широкого застосування автоматизованого обладнання та інформаційно-комунакаційних технологій, пред'являють якісно нові вимоги до кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу.

Висновки. Визначення чинників, що впливають на стан та розвиток трудового потенціалу, дає можливість визначити загальні риси і тенденції формування національного і регіонального ринку праці, розкрити характер впливу на умови відтворення населення, на пропозицію робочої сили на ринку праці, масштаби безробіття, визначити структуру і рівень зайнятості.

Оцінка стану трудового потенціалу України на сучасному етапі має неоднозначний характер. З одного боку, відбувається незначне поліпшення його певних якісних характеристик, а саме: підвищується підприємницька активність та формується уміння працювати в ринковому середовищі;

До того ж в Україні відбуваються процеси, які наводять до руйнування трудового потенціалу: не підвищуються темпи відтворення населення, погіршуються показники здоров'я людей всіх вікових груп, зростають показники старіння населення, посилюється інтенсивність трудової міграції. Недостатнє фінансування наукової сфери призводить до втрат наукового потенціалу.

Список літератури:

1. Бараник З.П. Статистика ринку праці: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 167 с.
2. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки: Моногр. / Е.М. Лібанова, С.І. Пирожков, Н.С. Власенко, Г.В. Герасименко, О.В. Макарова, О.Г. Осауленко, О.В. Позняк, І.І. Проніна, Л.Н. Стельмах; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Держ. ком. статистики України. – К., 2003. – 230 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з титул. екрана.

НАУЧНОЕ ОБОСНОВАНИЕ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА ТРУДОВОЙ ПОТЕНЦИАЛ

Стаття посвячена научному обоснованню і визначенню факторів, впливаючих на стан і розвиток трудового потенціалу України з метою реалізації інноваційної стратегії розвитку країни. Доведено необхідність статистичного вивчення ключових факторів впливу на численність трудового потенціалу України і його структуру. Розділені фактори впливу на екзогенні і ендогенні. Виділені фактори, що стосуються екзогенних і ендогенних. Визначено заходи по підвищенню ефективності використання трудового потенціалу України.

Ключевые слова: трудовий потенціал населення, фактори впливу, екзогенні фактори, ендогенні фактори, глобалізація, міжнародне розподілення праці.

SCIENTIFIC GROWTH OF FACTORS INFLUENCES ON LABOR POTENTIAL

The article is devoted to scientific substantiation and determination of factors influencing the state and development of Ukraine's labor potential in order to implement an innovative development strategy of the country. The necessity of statistical study of the key factors of influence on the number of Ukraine's labor potential and its structure is proved. The factors of influence on exogenous and endogenous are divided. The factors relating to exogenous and endogenous are singled out. Measures to increase the efficiency of employment of Ukraine's labor potential are outlined.

Key words: labor potential of the population, factors of influence, exogenous factors, endogenous factors, globalization, international division of labor.

УДК 339.56

Шемчук М.Ю.

аспірантка кафедри статистики,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СЕЗОННО СКОРИГОВАНИХ ДАНИХ З ЕКСПОРТУ-ІМПОРТУ ТОВАРІВ У 2017 РОЦІ

У статті розглянуто питання, пов'язані з розрахунком сезонних коригувань та представлення сезонно скоригованих даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами, а саме: проведено коригування вартості експорту-імпорту товарів за помісячними даними на кумулятивній основі. Проаналізовано вплив сезонної складової на зовнішню торгівлю товарами та визначено різницю між фактичними і сезонно скоригованими даними. Доведено залежність даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами від календарного ефекту, що прямо впливає на сезонне коригування даних.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, товар, сезонне коригування, УКТЗЕД, фактичні дані.

Постановка проблеми. Основною проблемою дослідження є питання необхідності застосування методу сезонних коригувань в українській статистиці в цілому.

Зокрема важливим дане питання є саме в частині коригування з урахуванням сезонної складової, даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами, оскільки